

Сіверський О. М.,

здобувач кафедри правосуддя

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СУТНІСТЬ ВИКЛИКУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Анотація. У статті зроблено аналіз сутності виклику, як заходу забезпечення кримінального провадження. Висвітлені порівняння з аналогічними нормами в кримінально – процесуальних нормативних актах Російської Федерації, Республіки Молдова, Республіки Білорусь Латвійської республіки. Виявлені недоліки норм КПК України, які регламентують виклик слідчого, прокурора, судовий виклик. Наводяться проекти змін у КПК України для усунення виявлених недоліків.

Ключові слова: виклик слідчого, виклик прокурора, судовий виклик, повістка.

Постановка проблеми. Виклик – як захід забезпечення кримінального провадження (надалі – ЗЗКП) є першим кроком до застосування більш «тяжких» ЗЗКП – арешту майна, застосування приводу, тощо...

Недостатність розуміння суті виклику, як ефективно його реалізувати на практиці, призводить до затягування досудового слідства і судового провадження, а недооцінка правильного оформлення виклику призводить до негативних наслідків як для викликаного особи, так і для того, хто здійснює такий виклик – шляхом скасування процесуальних рішень у кримінальному провадженні. Тому є необхідним більш детально вирішити питання сутності виклику.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В колишньому СРСР досліджували ЗЗКП вчені, які в даний час проживають і працюють в незалежних державах – колишніх республіках СРСР (Російській Федерації, Україні, Республіці Білорусь, та ін. державах).

Вчені Російської Федерації: А. Н. Ахпанов, Б. Альмухаметов, Б. Б. Булатов, Б. Т. Безлепкін, Б. Т. Базилев, В. А. Михайлов, В. В. Ніколюк, В. М. Корнуков, В. С. Чистякова, В. В. Кальницький, В. Ю. Мельников, В. П. Бож'єв, Г. Н. Ветрова, Д. І. Фельдман, та ін.

Вчені України: А. В. Молдаван, В. В. Назаров, Г. К. Кожевников, Л. М. Лобойко, О. Г. Яновська, С. М. Смоков, Т. В. Садова, О. Р. Михайленко, Ю. П. Аленін, О. Б. Муравін, О. П. Кучінська, Ю. М. Мірошніченко, Грошевий, М. А. Погорецький, О. Ю. Костюченко, О. М. Гумін, А. В., О. Г. Шило, В. П. Шпонька, А. Ю. Шумилов, Ю. П. Янович, та ін.

Вчені Республіки Білорусь: П. В. Гридюшко, В. В. Мелешко, А. Г. Пурс, І., В. Л. Василевська, А. О. Головка, А. О. Данилевич, С. В. Долгорукова, А. В. Дулова, Л. Л. Зайцева, Ю. А. Ключников, Л. І. Кукреш, І. І. Мартинович, Е. А. Матвієнко, П. В. Митник, М. І. Пастухова, Р. М. Питальова, Э. А. Саркісова, А. В. Солтанович, та ін.

За минулі 10 років необхідно відзначити дисертаційні дослідження О. О. Бондаренка (2004), П. С. Гридюшка (2004), С. О. Новожилова В. В. Самолук (2005), О. В. Нікітіної, П. Г. Назаренка (2006), Д. Л. Василенка, О. В. Острогляд (2007), О. Е. Михайлової, Э. Л. Биктимерова, С. М. Воробей, Д. Р. Ісєєва, Т. В. Садової (2009), І. Д. Гайнова, А. В. Захарка, І. М. Янченко О. Г. Пурса (2010), А. А. Павлової, С. В. Пастушенка П. О. Угровецького (2011), та ін. Дисертанти внесли великий

внесок у розвиток теорії та практики застосування ЗЗКП взагалі, та виклику для виконання процесуальних дій – зокрема.

Наукові роботи та публікації стосувалися в основному кримінально – процесуального законодавства як колишнього СРСР так і незалежної України до набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України в 2012 році (далі – КПК України) [1], тому є необхідність приділити увагу виклику – як ЗЗКП згідно норм діючого КПК України.

Станом на 19 грудня 2014 року також виконуються дисертаційні дослідження в Національній академії внутрішніх справ (м. Київ) «Заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного,

обвинуваченого» (дисертант Щасна А. Е. Рік затвердження теми – 2013); «Застосування заходів забезпечення кримінального провадження судом першої інстанції» (дисертант Лиманська М. В. Рік затвердження теми – 2013);

«Виклик і привід як заходи забезпечення кримінального провадження» (дисертант Нетупський Г. Р. Рік затвердження теми -2013).

Метою статті є висвітлення сутності виклику слідчим, прокурором, судового виклику як ЗЗКП.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно п. п. 1) п. 2 ст. 131 КПК України заходами забезпечення кримінального провадження є виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід.

Віднесення виклику до ЗЗКП є новелою КПК України.

Слід зазначити, що ні в КПК 1961 року [2], ні в діючому КПК України немає визначення поняття «виклик», а назва розділу II та глави 10 КПК України, «Заходи забезпечення кримінального провадження» викликає дискусії серед вчених, які ґрунтуються на тому, що вважають необхідним відокремити в КПК норми, які включають «Заходи забезпечення кримінального провадження» і доповнити кодекс іншою статтею, яка б включала «Заходи забезпечення кримінально-процесуального примусу». На їх думку виклик є «запрошенням» – заходом забезпечення, який не несе в собі примусу, що психологічно легше сприймається викликаного особою, на відміну від приводу, арешту, та інших заходів, вже з назви яких вбачається примус до обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Для вирішення цих питань звернемося до енциклопедій та словників.

Згідно Тлумачного словника Т. Ф. Єфремової термін «забезпечення» – це те, що служить запорукою, гарантією, забезпечує збереження або виконання чогось [3].

Згідно Енциклопедичного словника економіки і права [4, с. 155] «забезпечення» – це «сукупність прийнятих заходів і використовуваних засобів, створення умов, що сприяють нормальному протіканню економічних процесів, реалізації намічених планів, програм, проектів, підтримці стабільного функціонування економічної системи та її об'єктів, запобігання збоїв, порушень законів, нормативних установок, контрактів».

Що стосується терміну «кримінально-процесуальний примус», то таке словосполучення відсутнє у словниках і енциклопедіях, тому на нашу думку вдалим є тлумачення такого поняття

І.Л. Петрухіним, який вважає, що: «це передбачені кримінально-процесуальним законом процесуальні засоби примусового характеру, які застосовуються у сфері кримінального судочинства уповноваженими на те посадовими особами та державними органами за наявності підстав та в порядку, встановленому законом, щодо обвинувачених, підозрюваних та інших осіб, для запобігання і припинення неправомірних дій цих осіб в цілях успішного розслідування і вирішення кримінальної справи і виконання інших завдань кримінального судочинства [5].

Проаналізувавши норми кримінально – процесуальних кодексів Російської Федерації [6], Республіки Молдова [7], Республіки Білорусь [8], Кримінально – процесуальному законі Латвійської республіки [9], зазначаємо, що:

– у КПК Російської Федерації відсутній такий ЗЗКП як виклик в переліку видів процесуального примусу, а відповідна глава 14 має назву «Інші міри кримінального примусу»;

– у КПК Молдови глава III має назву «Інші міри кримінального примусу», де також відсутній виклик;

– у КПК Білорусі глава 14 «Інші міри кримінального примусу» теж не містить посилань на виклик.

– у кримінально – процесуальному законі Латвії ні в статті 242 «Міри процесуального примусу», ні в статті 243 «Міри примусу» немає посилань на виклик, як засіб або міру примусу;

Зазначене дає нам підстави необхідності розмежувати заходи забезпечення кримінального провадження та інших заходів кримінального примусу за психологічним сприйняттям та за ступенем обмеження прав та свобод людини і громадянина на дві групи.

Першу групу необхідно назвати «Заходи забезпечення кримінального провадження», до якої включити: виклик слідчим, прокурором, судовий виклик, а другу групу назвати «Інші заходи кримінального примусу», до якої включити: накладення грошового стягнення; тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасовий доступ до речей і документів; тимчасове вилучення майна; арешт майна; привід; затримання особи; запобіжні заходи. Привід ми поставили перед затриманням особи, оскільки вважаємо, цей захід є більш «тяжким» за наслідками і сприйняттям особи, до якої він застосовується, і менш «легким» ніж затримання особи і запобіжні заходи, тому що останні за часом мають більшу тривалість і негативний вплив на людину.

Вважаємо, залишення виклику слідчим, прокурором, судового виклику до ЗЗКП є необхідним, оскільки виклик – повинен бути детально регламентований, для усунення причин порушення строків досудового розслідування і затягування судового провадження.

Вважаємо, інші заходи кримінального примусу в повній мірі відповідають включеним заходам, тому що «примус» – примушування діяти певним чином в певний спосіб, в певних межах, які визначені або в законі, або в процесуальному документі про застосування заходу кримінального примусу.

Оскільки в УПК України, як і в розглянутих процесуальних нормативних актах інших держав відсутнє визначення термінів «виклик до слідчого», «виклик до прокурора», «виклик до суду», вважаємо необхідним звернутися до словників та енциклопедій. Пошук відбувався в таких енциклопедіях та словниках:

Енциклопедичному словнику Ф.А. Брокгауза і І.А. Ефрона [10]

Радянському юридичному словнику [11];

Великому юридичному словнику [12];

Пошук не дав результатів за сполученнями слів «виклик до слідчого», «виклик до прокурора». Натомість «виклик до

суду» згідно Енциклопедичного словника Ф.А. Брокгауза і І.А. Ефрона – це акт судової влади, яким дана особа запрошується в певне місце і час для подання пояснень по вказаній справі...».

Згідно Радянського юридичного словника «виклик до суду» – це повідомлення про час судового засідання як у кримінальних, так і по цивільних справах з пропозицією з'явитися до суду. Після попередньої підготовки справи одним з дій суду, що мають важливе значення, є належний та своєчасний виклик...»

На нашу думку поняття виклику слідчим, прокурором, судового виклику необхідно визначити як: «захід забезпечення кримінального провадження, який приймається у формі процесуального документу – повістки про виклик для повідомлення особи, яка викликається про необхідність прибути в певний час та місце для проведення з нею, або з її участю процесуальних дій у кримінальному провадженні».

Стаття 135 КПК України «Порядок здійснення виклику в кримінальному провадженні» має недоліки. У п. 1 вказано, що виклик може бути здійснено зокрема по електронній пошті та по телефону. Є незрозумілим, як слідчий, прокурор, суд зможе підтвердити виклик про отримання особою електронного листа – повістки? Нема підтвердження – нема виклику. Адже особа може відключити автоматичне підтвердження отримання листів. Чи мається на увазі, що про доставку листа є належним автоматичне повідомлення серверу, і цього достатньо? А як бути, що немає повідомлення про прочитання листа, можливо лист попав до папки «спам»? На нашу думку, необхідно зазначити, яке підтвердження є отримане належним, та форму його фіксації, коли виклик здійснено по електронній пошті.

Є незрозумілим, як підтвердити виклик по телефону, і що дійсно з викликаною особою була розмова, і що дійсно саме щодо її явки до слідчого, прокурора, суду. На нашу думку, необхідно зазначити, що при виклику по телефону, належним підтвердженням переданого змісту повістки про виклик є зафіксований аудіо-запис розмови між слідчим, прокурором, секретарем суду та викликаною особою на технічному носії, який долучається до матеріалів кримінального провадження.

Є недоліком зазначене в ч. 2 ст. 135 КПК України положення про можливість здійснити виклик особи через адміністрацію за місцем роботи. Є незрозумілим, як викликати повнолітню особу, яка навчається, не працює, і місце її проживання невідоме? Вважаємо необхідно зазначити, що виклик можливо здійснювати через адміністрацію також місця навчання.

У ч. 1 ст. 136 КПК вказано що належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом, зокрема, є будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом.

Є незрозумілим, що таке «будь-які інші дані, що підтверджують факт вручення особі повістки»?

На нашу думку необхідно встановити або чіткий перелік таких даних, або зазначити, якими засобами такі дані про факт вручення повістки повинні підтверджуватися.

Також не вирішено питання виконання обов'язку свідка прибути за викликом для вчинення процесуальних дій без вирішення обов'язку держави, згідно ч.6 ст.69-1 КПК на одержання відшкодування витрат, пов'язаних з викликом для давання показань.

Адже, коли в свідка немає коштів, і свідок знає, що держава не відшкодує йому витрати на проїзд, або відшкодує через тривалий проміжок часу, у зв'язку з чим сума відшкодування

через економічну кризу втрапить сенс – то така особа не бажає прибувати за викликом, свідомо уникаючи прибуття.

Це питання необхідно вирішувати у площині фінансування компенсування свідкам витрат на прибуття та можливості негайного отримання ними коштів, наприклад в бухгалтерії чи касі суду або правоохоронного органу. Необхідність виплати компенсації на прибуття стосується не тільки свідків, а й експертів, спеціалістів, інших осіб, участь яких у кримінальному провадженні визнана необхідною.

Потерпілому необхідно відшкодувати здійснені ним документально підтверджені процесуальні витрати, у разі відсутності в обвинуваченого коштів, достатніх для відшкодування зазначених витрат в порядку, передбачених законом для компенсації шкоди, завданої кримінальним правопорушенням).

Є недоліком законодавства, що відсутня процесуальна форма, як діяти слідчому, прокурору, якщо особа, яку підозрюють у вчиненні кримінально караного діяння або бездіяльності не з'явилася за викликом для вручення повідомлення про підозру й місцезнаходження її невідоме. КПК не містить відповіді, оскільки розшук згідно ст. 281 КПК можна оголосити тільки щодо підозрюваного.

Обсяг статті не дозволяє розглянути склад суб'єктів подання клопотання про застосування виклику, особливості виклику особи, яка перебуває за межами України, для провадження слідчих чи інших процесуальних дій на території України, неузгодженості між нормами КПК та Правилами надання послуг поштового зв'язку щодо виклику і вручення повістки, недоліки виклику через оголошення в засобах масової інформації та комп'ютерні мережі, підстави заочного кримінального судочинства.

Також за межі статті винесені питання, як бути, коли особа з різних причин не отримала повістки про виклик або у слідства, суду немає належного підтвердження про такий факт, коли фактичні дані про переховування чи умисне ухилення від кримінальної відповідальності відсутні.

Залишилися також за межами статті питання повідомлення у кримінальному провадженні та зміст повістки про виклик, виклик неповнолітнього, обмежено дієздатного осіб з фізичними, психічними вадами, виклик законних представників, депутатів, суддів, адвокатів, прокурорів, осіб з дипломатичним «іммунітетом», Прем'єр – міністра України, Президента України.

Висновки. Для удосконалення норм КПК України щодо виклику слідчим, прокурором, судом, необхідно здійснити наступне:

внести зміни до КПК України, доповнивши статтю 3 «Визначення основних термінів Кодексу» пунктом такого змісту: «виклик слідчим, прокурором, судовий виклик – це захід забезпечення кримінального провадження, який приймається у формі процесуального документу – повістки про виклик для повідомлення особи, яка викликається про необхідність прибути в певний час та місце для проведення з нею, або з її участю процесуальних дій у кримінальному провадженні».

Назву Розділу II «Заходи забезпечення кримінального провадження» КПК України викласти в такій редакції «Заходи забезпечення кримінального провадження та інші заходи кримінального примусу».

Назву Глави 10 КПК України викласти в такій редакції «Заходи забезпечення кримінального провадження, інші заходи кримінального примусу та підстави їх застосування».

Назву статті 131 КПК України викласти в такій редакції «Види заходів забезпечення кримінального провадження та інших заходів кримінального примусу».

Пункт 1 статті 131 КПК України викласти в такій редакції «Заходи забезпечення кримінального провадження та інші захо-

ди кримінального примусу застосовуються з метою досягнення дієвості цього провадження».

Пункт 2 статті 131 КПК України викласти в такій редакції «Заходами забезпечення кримінального провадження є:

1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик.

Статтю 131 КПК України доповнити пунктом 2 такого змісту: «Інші заходи кримінального примусу».

1) накладення грошового стягнення;
2) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;
3) відсторонення від посади; тимчасовий доступ до речей і документів;

4) тимчасове вилучення майна;

5) арешт майна;

6) привід;

7) затримання особи;

8) запобіжні заходи.

Пункт 1 статті 135 «Порядок здійснення виклику в кримінальному провадженні» КПК України викласти в такій редакції «Належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є розпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштово-повідомленні, відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом, зафіксований аудіо-запис розмови між слідчим, прокурором, або секретарем суду та викликаного особою на технічному носії, який долучається до матеріалів кримінального провадження. Належним підтвердженням повідомлення особи по електронній пошті є зворотне повідомлення на електронну пошту відправника про факт читання надісланого електронного листа».

Ч. 2 ст. 135 КПК України необхідно доповнити словами: «та місця навчання».

Прийняття названих змін вищим законодавчим органом України дозволить усунути прогалини в кримінальному процесі, які є причиною затягування досудового слідства та судового провадження.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Кримінально – процесуальний кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>.
3. Єфремова Т. Ф. Новий словник російської мови. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://efremova-online.ru>.
4. Економіка і право: словник -довідник. — М.: Вуз і школа. Л. П. Кураков, В. Л. Кураков, А. Л. Кураков. 2004. – с. 155.
5. Петрухін І.Л. Свобода особистості і кримінально – процесуальний примус. М : Наука, 1985. – с. 238.
6. Кримінально-процесуальний кодекс Російської Федерації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakonbase.ru/upk>.
7. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Молдова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30397729&sublink=4690000.
8. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Білорусь. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://etalonline.by/?type=card®num=НК9900295>.
9. Кримінально – процесуальний закон Латвійської республіки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html.
10. Енциклопедичний словник Ф.А. Брокгауза і І.А. Ефрона. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vehi.net/brokgauz>.
11. Радянський юридичний словник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://determiner.ru/dictionary/630>.
12. Великий юридичний словник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.petrograd.biz/dictionaries/dict_big_law.php.

Северский А. М. Сущность вызова в уголовном производстве

Аннотация. В статье сделан анализ сущности вызова, как меры обеспечения уголовного производства. Освещены сравнения с аналогичными нормами в уголовных процессуальных нормативных актах Российской Федерации, Республики Молдова, Латвийской республики, Республики Беларусь. Выявлены недостатки норм УПК Украины, регламентирующие вызов следователя, прокурора, судебный вызов. Приводятся проекты изменений в УПК Украины для устранения выявленных недостатков.

Ключевые слова: вызов следователя, вызов прокурора, судебный вызов, повестка.

Siverskyi O. The essence of the call in criminal proceedings

Summary. The article provides an analysis of the nature of the call, as a measure to ensure the criminal proceedings. Highlights compared to the same standards in criminal procedural regulations of the Russian Federation, Republic of Moldova, Republic of Latvia, Republic of Belarus. Identified weaknesses norms Code of Criminal Procedure, regulatory challenge the investigator, prosecutor, court challenge. A draft amendments to the Code of Criminal Procedure to address the identified deficiencies.

Key words: summons to the investigator, summons to the prosecutor, court summons, agenda, summons.